

مقدمه

حضور در مسجد و دیگر مکان‌های مذهبی، زمینه‌ساز رشد معنوی کودکان است. مکان‌های مقدسی همچون مسجد، یادآور خدا می‌باشد؛ از این رو، در اسلام برای مسجد قداست و اهمیت ویژه‌ای بیان و مسلمانان به حضور در این مکان معنوی تشویق شده‌اند. همچنین در آموزه‌های دینی، فرهنگ ارتباط با مسجد، حتی در جزئی‌ترین مسائل آن مانند شیوه‌ی ورود به مسجد و خروج از آن، توصیه به معطر و آراسته بودن، تمیز نگهداشتن مسجد، توجه معنوی در مسجد و پرهیز از جلوه‌های دنیاخواهی، اقامه‌ی نماز در مسجد و... مطرح شده است.

در کنار این سفارش‌های معنوی، شایان ذکر است که معماری مکان‌های مقدس هم ممکن است بتواند عظمت خدا را به یاد بیننده آورد یا احساس حضور خدا را در انسان زنده کند. این مکان‌ها معمولاً دارای اهمیت تاریخی مذهبی هستند. مکان‌های مقدس و معماری‌هایی که بیانگر حضور خداوند هستند، روح کودک را تحت تأثیر قرار می‌دهند.

این فضاهای معنوی، زمینه‌ی روانی انس با مسائل دینی را در کودکان فراهم می‌سازند. از ویژگی‌های مهم مساجد و مکان‌های مذهبی مانند زیارتگاه‌ها و حرم امامان معصوم علیهم‌السلام، امکان برقراری ارتباط با خداوند است.

کودکان همراه والدین خود، در مراسم معنوی متعددی مانند شب‌های قدر، جشن میلاد معصومان علیهم‌السلام و نیز مراسم شهادت آنان، مراسم دعا و نیایش‌های هفتگی، برگزاری نماز جماعت و دیگر عبادت‌ها، که بیش‌تر در مسجد برگزار می‌شود، شرکت می‌جویند و نخستین گام‌های اولیه‌ی رشد معنوی را برمی‌دارند. بهره‌وری معنوی از این

روش، وابسته به مراعات شرایط آن و در نظر گرفتن پاره‌ای از محدودیت‌هایی می‌باشد. که کودک با آن روبروست؛ از این رو، در این نوشته، می‌خواهیم نخست برداشت کودکان از این مکان مقدس و سپس راهکارهای بهره‌مند ساختن کودک و استفاده از مسجد را مورد بررسی قرار دهیم.

کودکان و مسجد

آمادگی روانی کودکان برای حضور در مساجد متفاوت است، به گونه‌ای که خردسالان تا ده سال، در مقایسه با کودکان سنین بالاتر، از چنین مکان‌هایی کم‌تر لذت می‌برند و بی‌علاقگی در هشت سالگی به اوج خود می‌رسد. از سوی دیگر، که کودکان ده تا سیزده ساله، احساس می‌کنند که مساجد سبب رشد بهتر شخصیت اخلاقی و معنوی است.

در این سنین، رفتن به مساجد لذت‌بخش می‌شود. افزون بر این، لذت‌های عقلانی از داستان‌ها و مراسم دینی فزونی می‌یابد. همچنین دیدار دوستان و روابط دوستانه با بزرگ‌ترها آنان را متوجه لذت اجتماعی می‌کند. از نظر فرزندان سیزده ساله و بیش از آن، عامل اعتقاد و ایمان، بزرگسالان را به این مراکز می‌کشاند و این محیط‌ها را بیش تر محل اجتماع مؤمنان و معتقدان به دین می‌دانند تا ساختمان یا مؤسسه. به اعتقاد این گروه سنی، همکاری در مراسم عبادی محیط‌های مقدسی همچون مساجد، مایه‌ی تقویت ایمان و نزدیک‌تر شدن آنان به حالت معنوی و ارزش‌های اخلاقی می‌گردد.

راهکارهای بهره‌مند سازی کودکان از مسجد

برای استفاده‌ی بهتر از مکان‌های مذهبی، به ویژه مساجد، لازم است به مسائلی توجه نمایید که می‌تواند در رشد معنوی کودک، به وسیله‌ی ارتباط با این مکان‌ها و رخدادهای خوب و بدی که در آن روی می‌دهد، مؤثر می‌باشد.

بر اساس این، یادآوری چند نکته می‌تواند به ما در بهره‌وری بیش‌تر از این فضای معنوی کمک کند:

• از احساس کودکان به مکان‌های مذهبی همانند مسجد آگاه باشید تا بتوانید به احساسات و پرسش‌های آنان در این زمینه پاسخ دهید.

• برای شرکت کودکان خود در مراسم مذهبی برنامه‌ریزی کنید.

• با توجه به شرایط سنی و توانایی فرزند خود، او را تشویق نمایید تا در کارهای گروه‌های مذهبی مانند هیئت‌ها شرکت کند.

• زمینه‌ی آشنایی فرزند خود را با اعضای گروه‌های مذهبی فراهم آورید. آنها را در برنامه‌های ویژه کودکان شرکت دهید و تشویق کنید تا در کلاس‌ها یا برنامه‌های آمادگی برای عضویت در گروه شرکت نمایند. باید حضور آنها در این جلسات و فعالیت‌ها منظم باشد.

• فرزند خود را به تنهایی برای شرکت در مراسم مذهبی نفرستید، بلکه او را همراهی کنید تا به او نشان دهید که به ارزش‌های دینی و مذهبی احترام می‌گذارید.

• رفتار مناسب مراسم مذهبی و اماکن مقدس را به فرزند خود بیاموزید.

• پیش از شرکت در مراسم، ماهیت آن را به زبانی ساده و قابل درک برای فرزند خود شرح و شرکت خود را برایش توضیح دهید.

• فرزندتان را با مراسم و تشریفات مذهبی آشنا سازید.

• فلسفه و جزییات مراسم مذهبی را برای فرزندتان توضیح دهید تا حضور او در این مراسم آگاهانه باشد.

• به فرزندتان بیاموزید که هنگام دعا کردن چگونه باید دست‌ها را نگاه داشت. همچنین حرکات نماز را به او بیاموزید.

- پیش از برگزاری مراسم، در صورت امکان فرزند خود را به دیدن مکان برگزاری مراسم ببرید و کارهایی را که باید انجام بدهد، برایش توضیح دهید.
- رفتارهای شایسته را گوشزد نمایید و بکوشید این رفتارها را تمرین کنید.
- رعایت حقوق و احترام به دیگران را در تمام موقعیت‌های زندگی به فرزندتان بیاموزید. اگر برخوردی آموزشی با او نداشته باشید، انتظار رعایت حقوق دیگران در مراسمی مذهبی یا رسمی، بیهوده خواهد بود.
- در صورت بی‌فایده بودن تمهیدات یادشده، هنگام شرکت در مراسم، وسایل بازی مورد علاقه‌ی او را با خود ببرید تا خسته‌کنندگی مراسم، باعث بروز رفتارهای ناهنجار در فرزندتان نشود. در این‌باره، از بردن اسباب‌بازی‌های پر سر و صدا خودداری کنید. کتاب‌های داستان، به‌ویژه کتاب‌هایی که موضوع مذهبی دارند، مناسب به نظر می‌رسد. در روزهای دیگر، این کتاب‌ها را از دسترس او دور نگاهدارید تا هنگامی که آنها را به او می‌دهید، برایش تازه و جذاب باشد.
- مکان مناسبی برای نشستن انتخاب کنید. جایی را انتخاب کنید که هر لحظه بتوانید بدون ایجاد مزاحمت برای دیگران، فرزندتان را بیرون ببرید.
- به فرزندتان بگویید ترک محل مراسم در هنگام برگزاری سخنرانی‌ها و اعمال عبادی، پسندیده نیست و اگر مجبور است این کار را انجام دهد، حتماً باید به سرعت برگردد.
- در محافل مذهبی، به جای اعتراض به سر و صدای کودکان، به پدر و مادر آنها کمک کنید تا مشکل فرزندشان را حل کنند.
- شما می‌توانید خردسالان ناآرام را در آغوش گرفته، مدتی کوتاه به بیرون ببرید.
- خانواده‌ی کودکان ناآرام، به درک متقابل شرکت‌کنندگان در مراسم نیاز دارند. در این زمینه، خانواده‌هایی که چنین مشکلی ندارند، می‌توانند با کمک کردن به آنها، الگویی مناسب جهت توجه و دلسوزی دیگران باشند.
- کارهای ویژه‌ای برای کودکان ناآرام در نظر بگیرید.
- بسیاری از گروه‌های مذهبی، برنامه‌های ویژه‌ای برای کودکان تدارک می‌بینند، هر چند شرکت بچه‌ها، دست کم در بخشی از مراسم عبادی، بسیار سودمند است و آنان خود را عضوی از جامعه‌ای بزرگ‌تر حس خواهند کرد و هویت مذهبی، به تدریج، در آنها شکل خواهد گرفت.
- اگر نمی‌توان مراسمی ویژه‌ی کودکان برگزار کرد، دست کم بخشی از مراسم اصلی را می‌توان به کودکان اختصاص داد، برای نمونه، قرائت آیات الهی را به آنها سپرد، نصب پوستر و پرچم‌ها را به آنها محول کرد یا گروه سرود یا شعرخوانی مذهبی تشکیل داد.
- جلسات آموزش مذهبی برگزار کنید. بعضی از گروه‌های مذهبی، کلاس‌هایی ویژه‌ی کودکان برگزار می‌کنند. اگر چه بهتر است این کلاس‌ها را افراد خبره و کارشناس برگزار نمایند، ولی خود شما نیز می‌توانید داوطلب اداره و برگزاری این کلاس‌ها شوید. می‌توانید متون آموزشی مناسب را از مراکز مذهبی تهیه کنید.
- از فرزند خود بخواهید که چشمانش را ببندد. سپس از او بپرسید که هنگامی که مشغول دعاست یا درباره‌ی خودش فکر می‌کند، دوست دارد کجا باشد؟
- فرزند خود را به مسجد و مکان مذهبی ببرید و درباره‌ی هنرهای نمادینی که در این بناها به کار رفته است، توضیح دهید؛ برای نمونه، می‌توانید به آیاتی که برای محراب در نظر گرفته یا نمادهای هنری که در مکان مذهبی استفاده می‌شود و معمولاً طرحی متعالی و صعودی دارد، اشاره کنید.
- فرزندتان را تشویق کنید تا به مکان‌های مقدس دیگران احترام بگذارد، در این مکان‌ها آهسته سخن بگویند، به زائران خیره نشود و با مراسمی که برگزار می‌کنند، همراهی نماید.
- اختصار در برنامه‌های مذهبی و میزان حضور کودک در مسجد را رعایت کنید. اگر می‌توانستید بین بهره‌مند شدن از تکمیل دعایی طولانی و رعایت حوصله‌ی کودکی که اکنون کنار شما نشسته است، یکی را انتخاب کنید، حتماً شرایط کودک خود را در نظر بگیرید، زیرا با این کار، برای معنوی شدن وی در آینده‌ی نزدیک سرمایه‌گذاری کرده‌اید.
- کودکان را مجبور نکنید در مراسم مذهبی شرکت کنند.

• مقدمات حضور در مسجد و نیز زمان بودن در مسجد را به گونه‌ای متنوع برنامه‌ریزی کنید که فرزند شما همیشه مایل به حضور در مسجد باشد. خرید مقداری خوراکی، پیش از حضور و در مسیر رسیدن به مسجد، همراه توجه عاطفی پس از خروج از مسجد، می‌تواند نقش بسزایی در تشویق فرزندان داشته باشد.

• هوا و دمای نامناسب مسجد، سر و صدای زیاد، نامنظم بودن برنامه‌ها، طولانی و دشوار بودن مسیر رسیدن به مسجد، سخت‌گیری والدین در انجام همه‌ی مستحبات و برنامه‌های مسجد، توجیه نبودن کودک درباره‌ی زمان و مدت برگزاری مراسم، سرگرم نشدن کودک با فعالیت‌های آرام و مناسب و نیز برخورد بد مسئولان مسجد، از آسیب‌هایی به شمار می‌رود که لازم است والدین پیش از بردن کودکان به مسجد در نظر داشته باشند.

یادمان باشد که ناخوشایندسازی حضور در مسجد، ممکن است در فرزندمان، انبوهی از خاطرات بد را درباره‌ی این مکان مقدس به وجود آورد که آثار منفی بسیاری در دین‌داری کودک امروز و بزرگسال فردا به جا خواهد گذاشت.

منابع:

باهتر، ناصر، آموزش مفاهیم دینی همگام با روان‌شناسی رشد، تهران، سازمان تبلیغات اسلامی، شرکت چاپ و نشر بین‌الملل، چ ۲، ۱۳۸۰ ش.

یاب، ایریس، کلیدهای آموختن به کودکان درباره‌ی خدا، مترجم: دکتر حاجی‌زاده، مسعود، تهران، کتاب‌های دانه از مؤسسه انتشارات صابرین، چ ۳، ۱۳۸۱ ش.

مؤسسه‌ی فرهنگی- تربیتی توحید (رضا فرهادیان و همکاران)، آنچه درباره‌ی کودکان و نوجوانان باید بدانیم، قم، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه‌ی علمیه‌ی قم، چ ۲، ۱۳۷۶ ش.